

נ"א : אגרה עבור רישום ילדים

נ"א היא אם חד הורית לשבעה ילדים, שהיתה מחוסרת כל הכנסה וחייה בעוני קיצוני ובתנאים מחפירים בבית אחיה במזרח ירושלים. בשנת 1998 שלל ממנה משרד הפנים את מעמד התושבות שלה. בהיעדר מעמד בישראל, לא קיבלה נ"א קצבאות מהביטוח הלאומי והיא וילדיה לא נהנו מביטוח בריאות. בעקבות שינוי המדיניות של משרד הפנים בנושא פקיעת תושבות, ולאחר התערבות המוקד, הוחזר לה בשנת 2000 מעמד התושבות. כשלושה חודשים לאחר מכן נמסר לנ"א כי רישום ילדיה במרשם האוכלוסין אושר.

אולם, בהודעת משרד הפנים בדבר רישום הילדים נמסר לנ"א כי חמשת ילדיה שלא נולדו בישראל יחוייבו באגרת שירותים בסך 535 ש"ח לכל אחד. היינו, על מנת להסדיר את מעמד ילדיה בישראל נתבקשה נ"א לשלם סכום של 2,675 ש"ח. נ"א, שהיא חסרת מקור פרנסה וחייה יחד עם שבעת ילדיה מקצבת הביטוח הלאומי של אחיה (אשר פירנס מקצבה זו 18 נפשות) לא יכלה לעמוד בתשלום סכום זה ולא רשמה את ילדיה במשך ארבעה חודשים.

המוקד הגיש למשרד הפנים בקשה לפטור מאגרה עבור נ"א. בתחילה סורבה הבקשה, בלא נימוקים, אולם לאחר פנייה נוספת מטעם המוקד טען משרד הפנים כי הפטור ניתן רק במקרים הומניטריים קיצוניים ומצבה של נ"א אינו כזה.

לנוכח הצורך ההומניטרי הדחוף ברישום הילדים, החליט המוקד לשלם את האגרה מקופת העמותה ובמקביל, להגיש עתירה שעניינה סירובו של מנהל האוכלוסין להשתמש בסמכותו ליתן פטור מאגרה והיעדרם של קריטריונים ברורים למתן של פטורים כאלה.

בחודש אפריל נרשמו שבעת ילדיה של נ"א במרשם האוכלוסין. במחצית שנת 2001 הגיש המוקד עתירה לבג"צ בעניין קביעה ופרסום של קריטריונים מנחים בעניין הזכאות לפטור מאגרה. בנוסף, עתר המוקד לעניין קביעת קריטריונים לפיהם יינתן פטור מאגרה, כולה או מקצתה, עבור כל שירות שעניינו מתן מעמד לילד קטין כאשר הכנסתו של הורה נמוכה מסף שייקבע ובדבר ביטול ההחלטה לסרב לפטור את נ"א מאגרה עבור רישום ילדיה. עדיין לא נקבע מועד לדיון בעתירה.

משפחת א"א : שלילת תושבות, רישום ילדים ואיחוד משפחות

לנוכח מדיניות משרד הפנים עד שנת 1994 שלא אפשרה לנשים ירושלמיות להגיש בקשות לאיחוד משפחות עבור בני זוגן, נאלצו פא"א ובן זוגה להתגורר בירדן. בשנת 1994 שבה המשפחה על חמשת ילדיה להתגורר בירושלים. לאחר שובם, התברר לפא"א כי משרד הפנים שלל את מעמד התושבות שלה ושל שני ילדיה שנרשמו במרשם האוכלוסין. עקב שלילת המעמד, נאלצה המשפחה לחיות בארץ בעוני קשה, ללא מעמד כלשהו וללא זכויות סוציאליות. בשנת 2000, בעקבות עתירה של המוקד לבג"צ, שינה משרד הפנים את מדיניותו ובהתערבות המוקד הוחזרו לפא"א ולבתה מעמד התושבות. משרד הפנים סירב להשיב את מעמד התושבות לאחד מבניה, מ'. השנה, לאחר התכתבויות מרובות, תצהירים ושיחות עם גורמים במשרד הפנים, הוחזר גם למי מעמד התושבות. כמו כן, שני ילדי המשפחה הקטנים נרשמו במרשם האוכלוסין, אושרה הבקשה לאיחוד משפחות עבור מר א"א ועבור הבן הבגיר ת', והוסדרה ההכרה בזכויות המשפחה על-ידי המוסד לביטוח לאומי.

תושבות בגדה וברצועה

נושא התושבות בשטחים, שהוא נושא מובהק של זכויות אדם, הפך להיות קלף מיקוח במשא ומתן בין ישראל לבין הרשות הפלסטינית. סוגיות כגון רישום של מי שנולד בשטחים ולא נרשם מסיבה זו או אחרת ("רישום מאוחר"); חזרתם מגורשים; חזרתם לאיזור של אנשים שאיבדו את תושבותם לאחר שתוקף מסמכי הנסיעה שלהם פג ("הארכת כרטיס יוצא"); היקף המכסות לאישור בקשות לאיחוד משפחות (המכסה השנתית הרשמית היא 4,000 בקשות: 2,400 לגדה, 1,600 לרצועה) - כל אלו טופלו במסגרת הסכמי אוסלו בהתאם ללוח הזמנים המדיני ולא בהתחשב בצרכי התושבים או בזכויותיהם.

מאז נחתמו הסכמי אוסלו והוקמה הרשות הפלסטינית חולק הטיפול בנושאים שהוזכרו לעיל בין הרשות הפלסטינית לישראל: ישראל היתה ונשארה הגורם המחליט, בעוד שמוסדות הרשות

שימשו כ"סוכני תיווך" - הם קיבלו את הבקשות, "סיננו" אותן והעבירו אותן להחלטה של ישראל.

מאז פרצה אינתיפאדת אל-אקצא חלה החמרה של ממש בכל הנוגע לסוגיית התושבות והטיפול בנושא תושבות בגדה וברצועה, כולל רשיונות ביקור למיניהם, איחוד משפחות, רישום מאוחר, החזרת מגורשים ועוד, פסק לחלוטין.

באוקטובר 2000 נמסר למוקד על-ידי הגורם הצבאי המטפל בנושא התושבות, כי בהתחשב באירועים "אין כמעט שיתוף פעולה" בין המינהל הישראלי לבין הרשות הפלסטינית. לפיכך, כך נמסר, נושא התושבות לא יטופל עוד ולא תשלחנה תשובות למוקד בעניין זה. טיפול בפניות הנוגעות לזכאות לאיחוד משפחות, כמו גם הנפקת רשיונות ביקור ומימום (כניסה בפועל) והענקת תושבות, הוקפאו. בתגובה לדברים אלה, הגיש המוקד קדם בג"צ בו נטען, בין השאר, כי גם אם אין "שיתוף פעולה בין המינהל לרשות הפלסטינית, אין בכך כדי להצדיק הימנעות מטיפול בפניות הנוגעות אך ורק לטיפול הישראלי ולנתונים המצויים בידי הרשויות הישראליות." לפיכך "הקפאה כוללת של הטיפול בכל הפניות אינה במקומה".

בין הפניות שכל כולן נתון לטיפול ישראלי, בולטים במיוחד מקרים של מי שגורשו בעבר מהשטחים ושלאחרונה אישרה ישראל את חזרתם לאיזור, אולם כניסתם בפועל נמנעת וכן בקשות לאיחוד משפחות שהוגשו עוד לפני פרוץ האינתיפאדה ומאז מחכות להחלטת הרשויות הישראליות. בקשות אלה נוגעות ברובן לאנשים המשתייכים ל"אוכלוסיית הבג"צ הראשונה": בני זוג של תושבים, ששהו בשטחים או קיבלו רשיון להיכנס אליהם בתקופה שבין 1989 לסוף אוגוסט 1992, ואשר זכאים בשל כך לקבל תעודת זהות פלסטינית מכח איחוד משפחות ללא שיהיו ושלא בכפוף למכסה, למעט מקרים של סירוב בטחוני. על-פי החלטת בג"צ, רשאים אנשים אלה לשהות באיזור כדין במהלך הדיון בבקשותיהם לאיחוד משפחות, היתריהם מוארכים, ומותר להם לצאת מן השטחים לחו"ל ולחזור אליהם ללא הגבלה. במקרים אחרים מדובר ב"אוכלוסיית הבג"צ השנייה": בני זוג של תושבים ששהו בשטחים או קיבלו רשיון להיכנס אליהם בתקופה שבין 1.9.92 ל-31.8.93, ואשר זכאים בשל כך לקבל תעודת זהות פלסטינית מכח איחוד משפחות ללא שיהיו אך בכפוף למכסה, למעט מקרים של סירוב בטחוני. גם לאנשים אלה מותר לשהות באיזור כדין משך הדיון בבקשותיהם לאיחוד משפחות, היתריהם מוארכים, והם יכולים לצאת מן השטחים לחו"ל ולחזור אליהם ללא הגבלה.

בתשובת הפרקליטות (שנשלחה למוקד רק בסוף ינואר השנה, כשלושה חודשים לאחר הפנייה), נאמר כי על-פי החלטתו של מר טריפי, הממונה על המשרד לעניינים אזרחיים ברשות הפלסטינית, אין מתקיימים קשרים בין הצדדים וממילא אין פניות בנושא איחוד משפחות: "בנסיבות העניין, ככלל, בשלב הנוכחי, כל פנייה בנושא איחוד משפחות אינה אקטואלית". עם זאת, הוסיפה הפרקליטות, "ניתן יהיה לברר שאלות המתייחסות אך ורק לעצם שייכותו של מאן דהוא לאוכלוסייה שלגביה הסכימה המדינה בזמנו כי יאופשר לה לקבל איחוד משפחות שלא במסגרת המכסות שנקבעו בנדון... מעבר לברור שאלת השייכות לאוכלוסייה זו, לא יידרשו הרשויות, בשלב הנוכחי, לסוגיית הענקת התושבות לגופה..." שכן נושא זה הנו באחריותה של הרשות הפלסטינית עמה, כאמור, אין כרגע קשרים.

בעקבות תשובת הפרקליטות פנה המוקד שוב למינהל האזרחי, בבקשה לברר את גורלן של כמה פניות שהוגשו עוד לפני פרוץ האינתיפאדה ואשר עניינן תואם את תשובת הפרקליטות הנ"ל. כעבור חודשיים, במהלכם לא נתקבלה תשובה, פנה המוקד ליועץ המשפטי הצבאי בגדה המערבית בדרישה לקבל תשובות בהקדם. באותה פנייה אף הועלתה בעייתם של מגורשים לשעבר שחזרתם אושרה כבר על-ידי ישראל אך כניסתם בפועל נמנעת. בתשובה ענה היועץ המשפטי כי, ככלל, "בשל האירועים של העת האחרונה הופסק הטיפול בבקשות לאיחוד משפחות באזור יהודה ושומרון". במכתבו נוסף נמסר כי הטיפול בכמה וכמה בקשות לאיחוד משפחות שהגיש המוקד, שאכן הגיעו לידי הצד הישראלי ואשר נוגעות לאוכלוסיית הבג"צ הראשונה, הוקפאו בשל האינתיפאדה. העיכוב הבלתי נסבל בטיפול בבקשות לאיחוד משפחות מונע מבני זוג רבים לשהות יחד בשטחים כדין שכן אי הטיפול משמעו, בין היתר, אי הנפקה ו/או הארכה של היתרי שהייה באיזור.

בנוגע למגורשים לשעבר שחזרתם כבר אושרה על-ידי ישראל, נמסר למוקד באפריל כי כרגע אין מנפיקים רשיונות ביקור, מה שמונע למעשה את כניסתם לשטחים של אותם מגורשים, וכי הטיפול בבקשות אלה הועבר לרשויות המוסמכות כדי למצוא פתרון שיאפשר את כניסתם. ביוני נמסר למוקד כי על משפחות המגורשים להגיש בקשה עבורם, זו תאושר והם יוכלו להיכנס

ולממש את זכותם כתושבי קבע. המוקד הנחה את משפחות המגורשים בהתאם, אך בקשתם לרשימות ביקור בפועל נדחתה.

מההתכתבויות בין המוקד לבין הרשויות הישראליות עולה כי האחריות לאי הטיפול בנושא התושבות רובצת בעיקרה על הצד הישראלי. התשובות שקיבל המוקד מהגורמים הישראליים תומכות בדבריו של הממונה על המשרד לעניינים אזרחיים ברשות הפלסטינית. במכתבו אל המוקד טען הממונה – השר טריפי - כי אלפי בקשות לאיחוד משפחות הוגשו לצד הישראלי עוד לפני האינתיפאדה אך עד כה לא טופלו או נענו. מאז ספטמבר 2000 אף הגיש הצד הפלסטיני בקשות רבות לרשימות ביקור, אותן סירב הצד הישראלי לקבל בטענה שהמצב הנוכחי אינו מאפשר זאת. במכתבו הוסיף ואמר מר טריפי, כי ההחלטה על אי קיום קשרים היתה ועודנה החלטה ישראלית בלבד. לדבריו, נסיונותיו של הצד הפלסטיני להחזיר את הקשרים הנוגעים לעניינים אזרחיים למה שהיה לפני האינתיפאדה, נדחו על-ידי הצד הישראלי.

זכויות כלואים

איתור מקום מעצרם של כלואים

איתור כלואים הינו עדיין אחד השירותים החשובים שמעניק המוקד לאוכלוסייה הפלסטינית בשטחים. ישראל ממשיכה במדיניותה שלא להודיע מיוזמתה למשפחות העצורים על ידה אודות מקום מעצרם, למרות שהחקיקה ופסיקת בג"צ מחייבים אותה לכך. המשפחות נשארות תלויות לעניין זה בפעילות המוקד. פעולת האיתור הפכה להיות דבר שבשגרה, ומדי יום עוסקים עובדי המוקד באיתור עצורים ואסירים. בדרך-כלל מוסר הצבא תשובות מדויקות ותוך זמן סביר. עם זאת, עדיין נתקל המוקד במקרים של סחבת וכשל באיתור.

מאז פרוץ האינתיפאדה התרבו מספר הפניות לאיתור עצירים. כמו כן, גדל מספרם של המקרים בהם נאלץ המוקד לפנות לפרקליטות המדינה לאחר שהצבא לא הצליח לאתר עצורים. מ"ש מקלקיליה נעצר מביתו באפריל. הצבא מסר למוקד כי לא הצליח לאתרו בשום מתקן מעצר. עוד נמסר כי לא ניתן לאתרו בשב"כ שכן הוא אינו רשום במרשם האוכלוסין. פנייה לפרקליטות המדינה העלתה שמ"ש נמצא במעצר בכלא קישון. כשלושה ימים לאחר איתורו פנה המוקד בבקשת איתור מחודשת, לאחר שהועלתה האפשרות כי הוא הועבר למתקן כליאה אחר בעקבות הארכת מעצרו. במשך יומיים לא הצליח המוקד ליצור קשר עם בית המעצר בקישון. בבית המעצר השרון סירבו למסור לנו מידע. רק פנייה נוספת לפרקליטות סייעה לגלות כי מ"ש עדיין נמצא בקישון.

עצירים מינהליים

בספטמבר 2000, לפני תחילת האינתיפאדה, החזיקה ישראל בחמישה עצירים מינהליים תושבי השטחים. נכון ליום 30.6.01 עמד מספרם על 15 (אחד מהם תושב רצועת עזה, אחד תושב מזרח ירושלים ו-13 תושבי הגדה המערבית). בנוסף עליהם עצור אזרח ישראלי אחד ולפחות שלושה אזרחים לבנוניים. בסך הכל מדובר בלפחות 19 עצירים מינהליים). בחודש יולי בלבד נעצרו במעצר מינהלי ארבעה אנשים. עם זאת, מספר העצירים המינהליים נמוך בהרבה בהשוואה לשתי "תקופות חירום" קודמות - האינתיפאדה הראשונה (1988-1993), במהלכה נמנה מספר השיא של עצירים מינהליים באלפים; ו"תקופת ההרצה" של הסכמי אוסלו (1995-1998), כאשר מספר העצירים הגיע למאות. מאז 1998 הסתמנה ירידה דרסטית במספר המעצרים המינהליים.

אם לפני האינתיפאדה עצרה ישראל במעצר מינהלי רק אנשים שיוחסה להם השתייכות לחמא"ס ולג'יהאד האסלאמי, הרי שלכמחצית מבין העצורים החדשים מיוחסת חברות בפת"ח או בחזית העממית. ככלל, צווי המעצר מקבלים אישור של השופט הצבאי, וערעורים המוגשים כנגד אותן החלטות - נדחים.

על-פי החוק הצבאי החל בשטחים, יש להביא עציר מינהלי בפני שופט צבאי בתוך שמונה ימים מיום מעצרו. בחלוף שלושה חודשים מיום מתן ההחלטה של השופט, מובא העציר להליך הנקרא עיון תקופתי. על ההחלטות המתקבלות על-ידי השופט ובעיון התקופתי זכאי העציר לערער בפני שופט בית-המשפט הצבאי לערעורים. עורכת הדין תמר פלג-שריק, מטעם המוקד, מייצגת את מרבית העצורים המינהליים בהליכי הביקורת השיפוטית על המעצר המנהלי, בעיון התקופתי, ובמקרים מתאימים גם בערעור על החלטות השופטים בהליכים אלו. מאז תחילת השנה ועד